

ЗНИКАЮЧА ЛЮДЯНІСТЬ, АБО ЗА ЩО НАМ ЛЮБИТИ БЛИЖНЬОГО ТА ДАЛЬНЬОГО СВОГО?

Що значить «зникаюча людяність»?

Напевне, виходячи з назви повідомлення, не важко здогадатись, що автор буде сумувати з приводу того, що людяності «у наші дні» стає все менше (дуже знайомий мотив), що вона зменшується та зникає. Це і так, і не зовсім. З позиції емпіричних спостережень за історією та теперішнім часом не так просто сказати, чи стає її менше насправді: за відрізок відомої нам історії людство натворило немало паскудства, та і ступінь витонченості зла завжди була доволі високою. Окрім того, «дисперсія» доброго і злого, людяного та низького була і залишається доволі неоднорідною як по країнах, так і по континентах. Наприклад, ідея створення двох конкуруючих військових каральних організацій (прообраз СС та Гестапо), а також створення загород-загонів належить Олександрю Македонському, а масове виведення з активного та притомного стану матросів Балтфлоту за допомогою наркотиків успішно здійснювало німецьке військово командування напередодні так званої Жовтневої революції в Російській імперії. Проте, з іншої сторони, напевне ніколи в історії не було встановлене таке гуманне відношення до душевно хворих людей, як в наш час. Так що у першому наближенні до теми можна було би сказати, людяність чомусь завжди була зникаючою, тобто її ніби випадково та мимоволі втрачали і губили. Але, замислюючи дану тему, я мав на увазі інше: ми виводимо поняття людяності від слова людина та переважно розуміємо під людяністю приблизно те ж саме, що стверджує «золоте правило» моралі: чини у відношенні до інших людей те, чого бажав би собі. Ніби так, проте ось біда: діапазон проявів та бажань людей настільки є неозорим, що імператив людяного відношення за даним правилом починає розмиватись, втрачати чіткість та зникати. Щоб якоюсь мірою зібрати цей неймовірний діапазон можливих проявів людяності, я спробує перевести міркування на цю тему в дещо інакше русло: розуміючи під людяністю відношення до людини, що є адекватним її бажанням, пропоную ввести тему в рамки осмислення того, за що нам любити (за що ми можемо любити) ближнього та дальнього свого, тобто що саме може бути імпульсом до такої любові, а отже, і до проявів людяності.

Надалі питання можна окреслити у трьох контекстах: (1) через огляд крихкості, слабкості та обмеженості людини; (2) через прояви величчя та могутності людини; (3) через заклик та відгук людини на можливий заклик. Зупинюсь на цих контекстах докладніше.

Крихкість, слабкість та обмеження людини. Напевне, на першому плані тут перебуває короткий термін людського життя, неминуча смертність людини, її так само неминучі болі та страждання, тяжкі переживання, психологічні злами й трагедії, нестійкість, мінливість та крихкість людини. За бажанням можна додати ще й немало чого. Всі ці згадані та не згадані прояви слабкості людини налаштовують нас, особливо враховуючи, що ми й самі піддані цим станам, на те, щоб ставитись до своїх ближніх та дальніх з тими модусами налаштованості, що їх В. Дільтей позначав як співчуття та вміння поставити себе на місце іншої людини. Ми не можемо забрати на себе частину болю якоїсь людини, не можемо захистити її від смерті та життєвих негараздів, проте ми можемо разом з нею переживати ці негативні життєві події, можемо, як кажуть, бути в чуттєво-емоційному резонансі з людиною. М. Бубер припускав можливим повне ототожнення свого Я з деяким Ти. Думаю, що виховання та особливо самовиховання людини, її свідоме бажання зробити себе дещо кращою в порівнянні з тими, якими ми прийшли в цей світ, робить таке відношення до іншої людини можливим; на цей рахунок існує доволі багато прикладів із реального життя. Чи не є людяність, заснована на усвідомленні слабкості та крихкості людині лише замаскованим оплакуванням власної долі? – Доволі багато психологів схильні дати ствердну відповідь на це запитання, проте це не міняє суті справи при розгляді питання про підстави проявів нашої любові до іншої людини.

Чи проглядається в цьому пункті зникаюча людяність? Так, оскільки не такими вже й рідкісними є явища зверхнього, принизливого ставлення до слабких людей. Наприклад, Ф. Ніцше закликав «підштовхнути того, хто падає», в американській спільноті часто фігурує образливе слово-клеймо «невдаха»: таких людей зневажають. Шкільний булінг доволі часто проявляється в ставленні до дітей, яких в чомусь вважають слабкими. В таких випадках, напевне, має культивуватись вміння ставити себе на місце іншої людини та набувати вміння полюбити іншу людину, як себе саму.

Могутність і велич людини. Для фіксації таких проявів людини також може бути достатньо багато різних прикладів із життя. Не викликає жодного сумніву те, що людині притаманні такі якості, як ексцентризм та трансцендування, тобто постійний вихід за власні межі. При тому людина здатна навіть виходити за межі, здавалося б, єдино можливого для себе самої. Уся історія людства насичена прикладами подібного плану: триста спартанців, історія географічних відкриттів, освоєння пустель, земних полюсів, неймовірні досягнення у мистецтві, технологічні проекти, величні будівлі, подвиги святих та подвижників, життєві подвиги матерів, батьків, друзів, коханих, самопожертви, карколомні наукові теорії та розумові конструкції, проникнення людини у таємниці та закони світу, – все це просто не може не збуджувати в нас почуття гордості за людину,

здивування та благоговіння перед нею. Це все безумовно заслуговує любові, спрямованої на кожну людину, оскільки ми розуміємо, що певна частка таких здібностей притаманна будь-якій людині. Заради цієї частинки ми інколи ладні забути про прямо протилежні прояви людини або, принаймні, відсунути їх на маргіналії наших сприйнять та розумінь людини.

Як бути із зникаючою людяністю в контексті величі людини? Як не дивно, а й тут вона присутня. По-перше, доволі часто талановитим та успішним людям заздять до такого ступеня, що намагаються чимось їм зашкодити, а то й прямо намагаться їх усунути. По-друге, могутність людини щодо перетворення природи та створення нових технологій розглядається як руйнівна щодо природи діяльність: особливо в наш час існує доволі багато різних спроб та громадських рухів, спрямованих на те, щоб обмежити або й заблокувати прояви певних напрямів людської активності та винахідливості. Чи можна якось переломити таке ставлення до людської могутності та повернути його в русло любові до людини? Такий варіант є доволі проблематичним, а тому й факт людської величі не рятує нас від втрати людяності.

Заклик і відгук. У даному випадку я хочу привернути увагу до відомої якості людини, що пов'язана з діалогічністю та людським спілкуванням, з психологічною та інтелектуальною пластичністю людини, здатністю до емпатії та навіть певних перевтілень в дещо інше, ніж вона сама. У цьому плані ставлення до певної людини, базоване на її приниженні, образах, зневаги скоріше за все буде викликати тільки негативне в цій людині. Та навпаки: наша повага до людини, наше її, може навіть не зовсім виправдане звеличення, здатні тією чи іншою мірою викликати в людині позитивне та світле. Це зовсім не значить, що треба заплющувати очі на негідне в людині, на її злочини та злодійства, навпаки: любов до людини передбачає й прояви справедливості щодо неї.

Отже, нам є за що любити ближнього та дальнього свого, проте варто щось робити ще й для того, щоб людяність не зникала серед мотлоху нашої стурбованості моментом, наших психологічних схильностей, серед тих властивостей нашої душі, які можна вважати безумовно негативними.

PS: ці рядки були написані до 24 лютого 2022 року. Чи відповідають вони суті справи тепер, коли людяність зламана і відкинута жахливими діями та нелюдськими настроями великої кількості населення цілої держави РФ? – Можна висловити різні оцінки, проте, на мій погляд, висловлені тут позиції тільки підтверджені тим, що зараз відбувається на території нашої країни.